

Chojnice, ul. Kilińskiego חוויניצה, רחוב קילינסקיגו

היהודים החלו להתיישב בחוויניצה (בגרמנית: Konitz, Conitz) כבר במצית המאה ה-17, אולם רק בסוף המאה ה-18 ההתיישבות נשאה אופי של קבע. עד לשנת 1767 חל איסור להתיישבות של בני דת משה בגבולות העיירה. הם הופיעו מעת לעת רק בתקופות היריד.

המשפחה היהודית הראשונה התיישבה כאן בסביבות 1775. עד מהרה החלה להתהוות קהילה יהודית. בתחילה התכנסויות ותפילות נערכו בבניין המחסן של הסוחר שוורץ שב-Hintergaße. לאחר רכישת החלקה ברחוב Mönchsanger, ב-1828 נבנה בית הכנסת העשוי עץ. החל משנות ה-20 של המאה ה-19 פעל במקום בית ספר יהודי פרטי (Elementarschule). בניין חדש, בנוי אבן של בית הכנסת נחנך ב-1869. בתחום אחריותה של הקהילה היהודית, בנוסף לחוויניצה, נמצאו הכפרים הסמוכים: פאבלובו, אוגוז'ליני, דורניגאצ'ה, זאת עד שנות השלושים של המאה העשרים.

בראשית שנות ה-80 של המאה ה-19 ארעו פרעות ביהודים, במהלכן הוצת מבנה בית הכנסת. באביב ובקיץ 1900 חלו פרעות נוספים על רקע עלילת דם. השוחט אדולף לוי הואשם בהמתת תלמיד התיכון בן ה-18 ארנסט וינטר. הפרעות בחוויניצה דוכאו בידי הצבא; למרות זאת סדרת ארועים אויינים אנטי-יהודיים פרצו בערים נוספות של פרוסיה המערבית.

עד לאמצע שנות ה-80 של המאה ה-19 הקהילה היהודית גדלה מבחינת מספר חבריה, אולם בשנים שלאחר מכן המשבר הדמוגרפי היה ניכר יותר ויותר. ב-1815 התגוררו בחוויניצה מ-45 עד 80 יהודים, ב-1821 – 74 (הם היוו 2,9 אחוז מכלל התושבים, ב-1831 – 194 בני אדם (6,9 אחוז), ב-1848 – 341 בני אדם (7,7 אחוז), ב-1855 – 429 בני אדם (8,5 אחוז), ב-1861 – 371, ב-1871 – 497 בני אדם (6,9 אחוז), ב-1885 – 563 בני אדם (11,2 אחוז), ב-1895 – 430 בני אדם, ב-1900 – 364 איש ואשה (3,4 אחוז), ב-1910 – 257 (2,1 אחוז) ב-1921 – 111/34, ב-1931 – 58 בני אדם (21 משפחות), ב-1938 – 69.

בתקופת הרפובליקה הפולנית השנייה יהודים ממוצא גרמני מבני המקום עזבו בחלקם, והיגרו לגרמניה. המגיעים החדשים מאדמות פולין פנימה לא התקבלו בעין יפה בקהילה היהודית. ב-

1923 מתוך 115 בני אדם שהשתייכו לקהילה היהודית ארבע משפחות בלבד היו מאיזור מאלופולסקה (פולין קטן בהסטוריוגרפיה היהודית). מחוץ לחוייניצה עצמה התגוררו אז מעטים בלבד מבני הקהילה; לדוגמא, ב-1931 שניים באוגוז'לינה וסוורניגאצ'ה, שלושה בפאבלובו.

המצב השתנה מהיסוד ב-1932, כאשר נערך ארגון מחדש של רשת הקהילות היהודיות במחוזות פומרניה ופוזנן.

תחומי השיפוט של הקהילה היהודית בחוייניצה הורחבו על חשבון הקהילות שפורקו מפלך חוייניצה ופלך טוחוליה – דהיינו צ'רסק (חברי קהילה בודדים התגוררו בצ'רסק, ברוסי, קראסין, לג ולוביין) וכן טוחולה עצמה (51 חברי קהילה בטוחוליה ו-20 בוויסוקה וייש, רוסוחאטקה, שליוויצה, צקצין וקנסוב). משום כך מספר החברים בקהילה היהודית בחוייניצה גדל קמעה – עד ל-151 בני אדם בשנת 1934. בשנים הבאות שוב חלה ירידה דמוגרפית. ב-1937 בשטח השיפוט של הקהילה חיו 131 יהודים, וב-1938 – 69. בד בבד עם גידול שטח השיפוט של הקהילה היהודית בשנות ה-30 של המאה העשרים, צמחה גם כמות נכסיה. ב-1938 רכוש הקהילה הנייד עמד על שווי של 2526 זלוטי, והנדל"ן בבעלותה הוערך ב-64,400 זלוטי, החובות נאמדו ב-2000 זלוטי. בחוייניצה היו אלה שני בתי עלמין (שווי של החדש בלבד הוערך ונלקח בחשבון), בית כנסת, בית מגורים, $\frac{1}{2}$ דונם אדמה; בצרסק – בית כנסת, בית טהרה ובית עלמין. בטוחוליה – בית כנסת וגן, בית עלמין, מקווה, ביתו של שומר בית העלמין, מחסן של חברא קדישא, שני דונם של קרקע.

בימי מלחמת העולם השנייה יהודים שלא יצאו מחוייניצה לפני כניסת הצבא הגרמני היו בין קרבות השואה הראשונים; אחת המשפחות הוצאה להורג בירי. עד מהרה הצורר החל במלאכת הרס המורשת החומרית, בעיקר של בתי הכנסת ושל בתי העלמין.

בית העלמין החדש בחוייניצה הוקם בסביבות שנת 1900 למרגלותיו של תל גדול ובקרבת בית העלמין הישן – הוא משתרע על חלקה בצורת מרבה זוויית מוארך, הקרוב במראהו למלבן שאינו שווה שוקיים, בפינת הרחובות דרדובסקייגו, וויסוקה וקילינסקייגו דהיום. על מפה משנת 1936 שטח זה נקרא ההר היהודי ("Jüdischer Berg"). שטח בית העלמין הינו 0,4 ההקטר.

הוא נחרב בתקופה הראשונית של מלחמת העולם השנייה. רק אחד המבנים שרד – בית טהרה הממוקם ברחוב וויסוקה, שבתום המלחמה שימש כסדנת נגרות, ולאחר מכן הותאם לשמש גן ילדים וכנסיית פנטקוסטליסטים בחויניצה. הבניין פורק ב-2013 בשל סלילת כביש. בנוסף להרס בית הטהרה לשעבר, קרוב לשליש משטחו של בית העלמין בחלקו המערבי והדרומי נכלל בתחומי סלילת הכביש המהיר שבקרבת רחוב קילינסקייגו. חלק זה של הגבולות ההסטוריים של בית העלמין נמחק למעשה. שאר סימני הגבולות ההסטוריים, החלק הצפוני (גדר בית העלמין) והמזרחי (רחוב ווידוקובה והגדר) ניכרים עדיין. זהו שטח ירוק, שאין בו שימוש, שצומחים בו עצים בודדים, ובהם ערמונים (לאורך הגבול המזרחי של הגדר). בצד המזרחי (רחוב ווידוקובה) וחלק מהצד הצפוני (לאורך של כ-10 מטרים) נשתמרה חומת לבנים שנבנתה ב-1937 (האמצעים לבנייה הגיעו אז ממכירת בניין בית הכנסת בצ'רסק); שארית החומה המקורית, מוקפת עתה ברשת. לאורך גבולו הדרומי של בית העלמין (הגבול שסומן בימינו) מתנשאת עתה חומת בטון.

ביבליוגרפיה

- Z. Karpus, *Gmina Wyznaniowa Żydowska w Chojnicach w latach 1920-1939*, [w:] *Gminy Wyznaniowe Żydowskie w województwie pomorskim w okresie międzywojennym*, Toruń 1995, ss. 157–165.
- T. Kowski, *Inwentarze gmin żydowskich z Pomorza i Wielkopolski wschodniej w okresie międzywojennym (1918/20–1939)*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2006, nr 1, tab. 1, s. 75.
- A. Magdzińska, *Chojnice 1900 r. – zajścia antyżydowskie czy pogrom?*, [w:] *Pogromy Żydów na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, t. 2, Warszawa 2019, ss. 157–178.
- M. Pielka, *Chojnice 1900 – przypadek oskarżenia o mord rytualny w świetle polskiej prasy*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne”, 2016, nr 143, z. 1, ss. 89–106;

G. Salinger, *Zur Erinnerung und zum Gedenken. Die einstigen jüdischen Gemeinden Westpreußens*, New York 2009, Bd. 2;

Śladami żydowskimi po Kaszubach. Przewodnik, red. M. Borzyszkowska-Szewczyk, Ch. Pletzing, Gdańsk – Lübeck – München 2010, s. 198;

M. Wołos, *Cmentarze żydowskie w województwie pomorskim w latach 1920–1939*, [w:] *Gminy Wyznaniowe Żydowskie w województwie pomorskim w okresie międzywojennym*, Toruń 1995, ss. 220–221.